UMUMIY O‘RTA TA’LIM MUASSASALARIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING ZAMONAVIY INDIKATORLARI

Suleymanova Dilfuza Vaxidovna

Annotatsiya: mazkur maqolada umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida boshqaruv samaradorligini baholashning zamonaviy indikatorlari, ularning ta’lim menejmentidagi ahamiyati hamda strategik boshqaruv tizimidagi o‘rni tahlil qilingan. Tadqiqotda KPI (Key Performance Indicators), data-driven management, evidence-based management va raqamli monitoring tizimlarining ta’lim muassasalari faoliyatini samarali tashkil etishdagi roli ilmiy asosda yoritilgan.

Kalit so‘zlar: ta’lim menejmenti, boshqaruv samaradorligi, KPI, indikatorlar, strategik boshqaruv, monitoring, data-driven management, raqamli boshqaruv, EMIS, ta’lim sifati, strategik liderlik, pedagogik menejment, ichki audit, natijadorlik monitoringi.

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimini samarali boshqarish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Ta’lim sifati va boshqaruv samaradorligi mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida boshqaruv samaradorligini ilmiy asosda baholash va monitoring qilish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

An’anaviy boshqaruv tizimlarida ta’lim muassasalari faoliyatini baholash asosan hisobotlar va formal ko‘rsatkichlarga tayanib kelgan. Bunday yondashuv esa strategik rivojlanish, real natijadorlik va boshqaruv samaradorligini to‘liq aniqlash imkonini bermaydi. Zamonaviy menejment nazariyalarida esa boshqaruv samaradorligini aniq indikatorlar, monitoring tizimlari va tahliliy ma’lumotlar asosida baholash muhim ahamiyat kasb etmoqda.

So‘nggi yillarda ta’lim menejmentida “data-driven management”, “evidence-based management”, “strategik monitoring”, “raqamli audit”, “natijadorlik indikatorlari” kabi tushunchalar keng qo‘llanilmoqda. Mazkur yondashuvlarning asosiy maqsadi boshqaruv

qarorlarini subyektiv fikrlarga emas, balki statistik ma'lumotlar, monitoring natijalari va analitik indikatorlarga tayangan holda qabul qilishdan iboratdir.

Ta'lim menejmenti nazariyasida boshqaruv samaradorligini baholash masalasi P.Drucker, W.E.Deming, R.Kaplan, D.Norton, T.Bush, P.Hallinger kabi olimlarning ilmiy tadqiqotlarida keng yoritilgan. P.Druckerning "Management by Objectives" konsepsiyasida tashkilot faoliyatini aniq maqsadlar asosida boshqarish va ularning natijadorligini o'lchash zarurligi ta'kidlanadi. W.E.Deming esa sifat menejmenti nazariyasida monitoring va statistik nazorat tizimlarini boshqaruv samaradorligining asosiy vositasi sifatida ko'rsatadi.

O'zbekistonlik olimalardan N.K.Mamanazarovaning ilmiy qarashlarida strategik boshqaruv samaradorligi monitoring va natijadorlik tizimlari bilan bevosita bog'liqligi asoslab beriladi. Olimaning ta'kidlashicha, "kam harakat, kam harajat va kam vaqt – samarali boshqaruvning asosi" hisoblanadi. Mazkur yondashuv ta'lim tizimida ortiqcha byurokratik jarayonlarni qisqartirish, boshqaruvni raqamlashtirish va tezkor analitik monitoring tizimlarini rivojlantirish zaruratini anglatadi.

M.U.Ahmedovning pedagogik menejmentga oid tadqiqotlarida esa zamonaviy maktab rahbari strategik lider, innovator va analitik menejer sifatida tavsiflanadi. Olimning fikricha, boshqaruv samaradorligini baholashda faqat ma'muriy nazorat emas, balki ta'lim sifati, pedagogik muhit, jamoaviy hamkorlik, innovatsion faoliyat va stakeholderlar qoniqishi kabi indikatorlar ham asosiy mezon sifatida qaralishi lozim.

Zamonaviy ta'lim menejmentida boshqaruv samaradorligi ta'lim muassasasining strategik maqsadlarga erishish darajasi bilan belgilanadi. Bunda monitoring, tahlil, prognozlash va natijadorlik indikatorlari asosiy boshqaruv vositalari sifatida xizmat qiladi.

KPI (Key Performance Indicators) tizimi tashkilot faoliyatining eng muhim natijadorlik ko'rsatkichlarini ifodalovchi indikatorlar majmuasidir. KPI indikatorlari yordamida:

- strategik maqsadlar monitoring qilinadi;
- boshqaruv qarorlarining samaradorligi baholanadi;
- muammolar aniqlanadi;
- resurslardan foydalanish holati tahlil qilinadi;

- pedagogik jarayon sifati monitoring qilinadi.

R.Kaplan va D.Norton tomonidan ishlab chiqilgan “Balanced Scorecard” modeli boshqaruv samaradorligini kompleks indikatorlar asosida baholash imkonini beradi. Mazkur model bugungi kunda ta’lim menejmentida ham keng qo‘llanilib, strategik boshqaruv, pedagogik faoliyat, raqamli boshqaruv va monitoring tizimlarini yagona platformaga integratsiyalash imkonini bermoqda.

N.K.Mamanazarovaning ilmiy tadqiqotlarida strategik boshqaruv samaradorligi quyidagi omillar bilan bog‘liqligi ko‘rsatib o‘tiladi:

- monitoring va nazorat tizimi;
- strategik rejalashtirish;
- boshqaruvning natijadorlikka yo‘naltirilganligi;
- raqamli boshqaruv texnologiyalari;
- inson kapitalini samarali boshqarish;
- tahliliy boshqaruv qarorlarini qabul qilish.

M.U.Ahmedov esa pedagogik menejmentda boshqaruv samaradorligini oshirish uchun rahbarning liderlik kompetensiyasi, kommunikativ muhit, innovatsion faoliyat va jamoani motivatsiyalash mexanizmlariga alohida e’tibor qaratadi.

Bugungi kunda umumiy o‘rta ta’lim muassasalari faoliyatini samarali baholash uchun kompleks indikatorlar tizimini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida boshqaruv samaradorligini baholash indikatorlari

№	Indikatorlar guruhi	Asosiy ko‘rsatkichlar
1	Strategik boshqaruv	Strategik reja, rivojlanish dasturlari ijrosi
2	Ta’lim sifati	O‘zlashtirish natijalari, xalqaro baholash ko‘rsatkichlari
3	Pedagogik faoliyat	Malaka oshirish, metodik faollik, innovatsion darslar
4	Raqamli boshqaruv	EMIS, LMS va elektron platformalardan foydalanish
5	Monitoring va audit	Ichki nazorat, monitoring sifati, tahliliy hisobotlar
6	HR menejment	Kadrlar qo‘nimsizligi, motivatsiya, kompetensiyalar rivoji
7	Innovatsion faoliyat	Loyiha va innovatsion texnologiyalarda ishtirok
8	Stakeholderlar qoniqishi	Ota-onalar va hamkor tashkilotlar fikri
9	Ijtimoiy muhit	Jamoaviy hamkorlik va konfliktlarni boshqarish
10	KPI monitoring	Natijadorlik indikatorlari va data-driven monitoring

Mazkur indikatorlar maktab faoliyatining barcha yo‘nalishlarini kompleks tahlil qilish imkonini beradi. Ayniqsa, KPI monitoring va raqamli boshqaruv indikatorlari strategik boshqaruv samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Rivojlangan davlatlar tajribasi boshqaruv samaradorligini indikatorlar asosida baholash tizimining muhimligini ko‘rsatmoqda. Singapur ta’lim tizimida maktab direktorlarining faoliyati strategik rivojlanish indikatorlari asosida baholanadi. Buyuk Britaniyada Ofsted monitoring tizimi maktablar faoliyatini kompleks indikatorlar asosida tahlil qiladi. AQShda “data-driven leadership” modeli keng qo‘llanilib, boshqaruv qarorlari statistik ma’lumotlarga tayangan holda qabul qilinadi. Finlyandiyada esa monitoring va ishonch uyg‘unligi asosida natijadorlikka yo‘naltirilgan boshqaruv modeli shakllantirilgan.

Bugungi kunda sun’iy intellekt, learning analytics, EMIS, LMS va Big Data texnologiyalarining rivojlanishi boshqaruv samaradorligini baholash imkoniyatlarini yanada kengaytirmoqda. Endilikda ta’lim muassasalari faoliyatini real vaqt rejimida monitoring qilish, statistik ma’lumotlarni avtomatik tahlil qilish hamda strategik prognozlash imkoniyati paydo bo‘lmoqda.

Amaliyotda boshqaruv samaradorligini baholash indikatorlarini joriy etishda qator muammolar mavjud:

- indikatorlarning yagona standartlari ishlab chiqilmaganligi;
- monitoring tizimining fragmentarligi;
- raqamli platformalar integratsiyasining sustligi;
- ayrim rahbarlarning analitik kompetensiyalari yetarli emasligi;
- statistik ma’lumotlardan strategik foydalanish ko‘nikmalarining pastligi;
- formal yondashuvning mavjudligi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun:

- yagona indikatorlar bazasini yaratish;
- KPI monitoring tizimini joriy etish;
- EMIS va LMS integratsiyasini rivojlantirish;
- AI asosidagi monitoring tizimlarini qo‘llash;
- direktorlarning strategik va analitik kompetensiyalarini rivojlantirish;

- ichki sifat auditini kuchaytirish zarur hisoblanadi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, yurtimiz hamda xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida boshqaruv samaradorligini baholashning zamonaviy indikatorlarini ishlab chiqishda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu yondashuvlar asosida ta’lim tizimida KPI monitoring, data-driven management, strategik monitoring va raqamli boshqaruv mexanizmlarini joriy etish ta’lim menejmentining samaradorligini oshirish, boshqaruv qarorlarini ilmiy asosda qabul qilish hamda ta’lim sifatini rivojlantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Ahmedov M.U. Umumiy o‘rta ta’lim sifatini boshqarish jarayonlarini takomillashtirish masalalari. “Iqtisod, menejment va pul” 48 (№3), ISSN 3060-5474
3. Bush T. School Leadership and Management. – London: Sage Publications, 2020.
4. Drucker P. Management: Tasks, Responsibilities, Practices. – New York: Harper & Row, 1973.
5. Deming W.E. Out of the Crisis. – Cambridge: MIT Press, 1986.
6. Hallinger P., Walker A. Leading Learning in Asia. – Routledge, 2017.
7. Kaplan R., Norton D. The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. – Harvard Business School Press, 1996.
8. Mamanazarova N.K. Oliy ta’lim muassasalarda xavflarni strategik baholash va boshqarish usullari. “Pedagogik mahorat” ilmiy-nazariy va metodik jurnal. - Buxoro.: 2025. - № 10. - B. 250-255.
9. OECD. Improving School Leadership. – Paris: OECD Publishing, 2008.
10. Sahlberg P. Finnish Lessons 3.0. – New York: Teachers College Press, 2021.
11. Spencer L., Spencer S. Competence at Work: Models for Superior Performance. – Wiley, 1993.